

14. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия / К. Роджерс. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1997. – 320 с.
15. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века / Б.С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
16. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: курс лекцій / Н.А. Сейко. – Житомир: Вид. від. ЖДПУ, 2002. – 260 с.
17. Миндикану В.М. Педагогическая техника и мастерство учителя / В.М. Миндикану. – Кишнев: КГПИ, 1991. – 196 с.

О.О. Свириденко

Проектування професійних ситуацій як засіб підготовки майбутніх вчителів у ВНЗ

Сучасна школа, як і суспільство загалом, переживають складний період, коли здійснюється рішучий поворот до особистості учня. Така школа поважає гідність школяра, його індивідуальну життєву мету, запити й інтереси, створює необхідні умови для його самовизначення, самореалізації та розвитку. Виховання повинно здійснюватися на гуманістичній основі, а його головним принципом має бути олюднення відносин у навчально-виховному процесі. Виховання як процес слід розглядати як з філософської, так і з психолого-педагогічної позиції. Важливим завданням виховання є соціалізація, соціальна адаптація підростаючого покоління, поступове включення особистості в систему суспільних та творчих відносин. Школярі повинні отримати необхідні відомості про суспільство, його історію, культуру, сьогодення і навчитися жити у цьому суспільстві. Виховання може бути ефективним лише тоді, коли вчитель та його учні створюють матеріальні та культурні цінності, набувають умінь та навичок у процесі відносин, що сприяє формуванню оптимального педагогічного клімату у шкільному колективі [1].

Кожна школа є національною. За сучасних умов вона виступає важливим фактором відродження нації, виховання у молоді почуття національної

свідомості та гідності. Національна система виховання – це історично обумовлена і створена самим народом система поглядів, ідей, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, обрядів та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючого покоління. Національні ідеологія та філософія стверджують у нашому житті вічні людські цінності: гуманізм, демократизм, толерантність у відносинах, мир між людьми різних національностей. Збагачення учня народними філософськими ідеями та поглядами на природу, суспільство, всесвіт сприяє розвитку духовної цілісності особистості.

Головним завданням сучасної школи є виховання громадянина. Будь-який державний устрій покладає на виховання певні функції. І суспільство, що хоче бути демократичним та гуманним, очікує від системи виховання відповідного впливу на підростаюче покоління. Система виховання в Україні повинна бути демократичною та гуманною. Демократизм і гуманізм складаються з багатьох компонентів, головними серед яких є взаємини між суб'єктами виховної системи, їхній психологічний комфорт. Доброзичливість, повага, зацікавленість у взаємовідносинах між учителями, батьками, учнями – це те, без чого неможливий педагогічний клімат у шкільному колективі. У сучасних умовах загальною метою виховання повинно бути формування соціальної активності особистості, яка у процесі життєдіяльності послуговується загальнолюдськими (честь, совість, гідність, соціальна справедливість) і культурно-національними (національна самосвідомість, працелюбність, доброчинність, волелюбність) цінностями. Пріоритетними напрямками діяльності класного керівника можна вважати: впровадження нових педагогічних технологій гуманістичного виховання в умовах становлення національної школи як відкритої виховної системи, робота з сім'єю; виховання правосвідомості школярів; попередження негативних проявів у їхній поведінці; фізичне загартування, пропаганда здорового способу життя; соціальний захист учнів та охорона дитинства у нових економічних умовах; формування духовності молоді на засадах національних традицій [3].

Людина не може розвиватися, виховуватись як особистість та індивідуальність в ізоляції від суспільства, поза системою суспільних відносин і колективу. Суспільна залежність, відносини, типи спілкування, які формуються в процесі колективної діяльності, є основою створення людських і громадських засад у людині. Від багатства існуючих суспільних відносин особистості залежить її духовне багатство, можливість перетворити потенційні сили на розвиток ставлення до праці, творчості, громадської діяльності, спілкування. Існують різні уявлення про сутність розвитку особистості, взаємовідносини спонтанного розвитку та процесу виховання. В деяких психологічних і педагогічних концепціях закладено уявлення про особистість як локальну систему, що розвивається за внутрішніми законами. На практиці існує відкрита, об'єктивна та взаємопов'язана система: особистість, її внутрішні природні сили та соціальне середовище. Закони внутрішнього розвитку особистості обумовлені спеціальними умовами і нерозривно пов'язані із законами виховання. Взаємовідносини між спонтанним розвитком особистості та її вихованням полягають у тому, що наслідком виховання є розвиток особистості. Отже, розвиток особистості є результатом активної взаємодії її внутрішніх природних сил і соціальних умов. Виховання щодо розвитку грає провідну роль. Воно визначає рівень, широту та глибину такого розвитку. Особистість засвоює сукупність усіх суспільних відносин, насамперед опосередковано, узагальнено, в процесі виховання, і реалізує себе, своє розуміння життя в практичних стосунках та в процесі спілкування. Використання матеріальних і духовних можливостей нашого суспільства для розвитку особистості залежить від інтересів або потреб самої особистості. Ось чому важливо сформувати інтерес до суспільного життя, розвивати духовні, морально-етичні потреби, стимулювати активну життєву позицію. Тільки практична діяльність особистості є об'єктивним показником її морально-етичної свідомості, духовності, справжніх мотивів та стимулів поведінки [2].

Важливим показником розвитку особистості є інтелектуально-ідеологічний та загальнодуховний рівень. Інтелектуальний рівень відтворює

ступінь сформованості в особистості навичок для володіння та використання різних типів мислення (емпіричного, образного, теоретичного, конкретно-історичного, діалектичного). Інтелектуальний розвиток передбачає володіння словниковим багатством рідної та іноземної мов, уміння вільно, граматично, синтаксично та фонетично правильно користуватися ним для усного та письмового висловлення думки, духовної творчості, повсякденного спілкування. Змістовною стороною інтелектуального розвитку є розвиток загальнодуховний, що характеризується певним обсягом основних наукових знань про світ та здатність до філософської, конкретно-історичної оцінки дійсності. Громадсько-політичний розвиток виявляється у знаннях про права людини і громадянина та про політику держави.

Особливе місце у вихованні особистості займає спілкування. Спілкування – найважливіша сфера духовного, суспільного та особистісного прояву людини, засіб досягнення взаєморозуміння між людьми. Соціально-психологічна сутність спілкування – це живий процес взаємодії людей всередині колективу і оточуючим світом [4].

За допомогою мовлення або сленгу, а також різних способів передачі інформації (міміка, поза, рухи тіла, жести, символи, звукові сигнали, умовні знаки) спілкування забезпечує різноманітність життєдіяльності, відносин, самопроявів і самоствердження індивідів. Потреба у спілкуванні закладається генетично як умова існування особистості розумової та суспільної. Спілкування забезпечує обмін інформацією, взаєморозуміння, ділову співпрацю, творчість, розвиває психіку, збагачує свідомість.

Спілкування в житті суспільства виконує ряд важливих функцій. Серед них:

- **комунікативна**, що забезпечує зв'язок між людьми;
- **інформативна** – сприяє духовному збагаченню знаннями, вміннями та навичками;

- **психотерапевтична** – надає можливість обдарованим і професійно підготовленим індивідам позитивно впливати на оточуючих;
- **педагогічна** – сприяє формуванню свідомості, організації діяльності та відносин у навчально-виховному процесі;
- **гедоністична** – вводить людину у процес спілкування і допомагає досягти стану духовного задоволення, насолоди;
- **морально-естетична** – сприяє досягненню духовної рівноваги гуманними вчинками, переживання почуття краси;
- **релігійна**, що спрямована на забезпечення елективної та особистісної взаємодії з Богом на основі віри в безсмертя, надії на спасіння і потребу в любові до ближнього [3].

Позитивним у процесі формування культури спілкування є розробка різних методик, підтримка мотивації процесу навчання, що спрямований на врахування бажань, намірів спонукань, пізнавальних потреб і мотивів учнів, індивідуальних, вікових особливостей, індивідуального стилю діяльності, на перебудову змісту навчання, методів і стратегій викладання; формування навчальної діяльності та єдності її важливих компонентів – мотивів, навчальних дій, самоконтролю та самооцінки, форм і методів впливу і спонукань до навчання.

За видами виділяють передовсім міжособистісне, групове, колективне, масове спілкування. Це або вільне, або обумовлене діловою необхідністю спілкування між двома чи кількома індивідуумами; групова взаємодія – спілкування за інтересами в гуртках, неформальному об'єднанні; колективна взаємодія об'єднаних загальною метою особистостей у процесі спільної праці, суспільно корисної діяльності. При цьому спілкуванні між людьми налагоджується взаєморозуміння, співдружність, виникають співчуття, протидія, боротьба. Внутрішнє спілкування є взаємодією, внутрішнім діалогом людини із своїм “я”, а також з уявними образами інших людей, з творами мис-

тецтва, з фантастичними ідеальними істотами та ін. Внутрішній діалог – це індивідуально-особистісний, замкнений в собі процес духовного життя людини. Внутрішня духовна діяльність забезпечує процес самовиховання, самовдосконалення, формування моральної волі, духовності, культури. Слід згадати ще один вид людського спілкування – духовну взаємодію людей з живою та неживою природою, тваринами, предметами, речами. Вона здійснюється на прагматико-практичній та духовно-етичній основі. Спілкування з природою створює фундамент пізнавальної та трудової діяльності людини. Вона отримує моральне задоволення та естетичну насолоду від краси оточуючого світу, від гармонії його форм, барв, композицій.

Педагогічним спілкування стає лише тоді, коли воно обумовлене цілями, завчасно спеціально програмується та осмислюється тими, хто здійснює навчально-виховний процес.

Педагогічне спілкування характеризується цілеспрямованістю, свідомою постановкою мети, прагненням педагога вирішувати в процесі та внаслідок спілкування певні навчальні, освітні, розвиваючі та виховні задачі. В сучасних умовах спілкування стає головним механізмом навчального процесу: отримання, аналізу, відбору, переробки і засвоєння нових знань. Педагогічне спілкування займає одне із пріоритетних місць серед механізмів виховання. За його допомогою в процесі ділової взаємодії виявляються особливості сприйняття особистістю оточуючого середовища, яке закріплюється в системі відносин і проявляється у властивостях та якостях особистості. В цілому ця сфера спілкування, що складається із обміну думками, почуттями, переживаннями, є духовно-психологічною основою педагогічного процесу, тією головною сферою, в якій і через яку реалізуються закони та принципи, правила виховання, активно працюють механізми формування особистості, навчання та освіти [8].

Успіх цілеспрямованого і організованого спілкування залежить від цілого ряду умов, а саме: ґрунтовного знання вихователем особливостей соціального, психологічного, вікового, індивідуального розвитку вихованців, розуміння

їхнього емоційно-психологічного стану на момент залучення до спілкування. Зміст спілкування стає педагогічно виправданим, коли збагачує, розвиває, надихає учнів, збуджує їхні інтереси, стимулює діяльність. Виховний ефект процесу спілкування відповідає принципам морального виховання, яке базується на системі форм та методів педагогічної взаємодії. Організація спілкування є результативною, якщо перетворює його на галузь педагогічного мистецтва та діяльності.

Педагогічне спілкування повноцінно виконує свої функції, коли особистість виступає в ньому не як пасивний об'єкт дій вихователя, а як його активний творчий об'єкт, що володіє знаннями, самостійним мисленням та внутрішньою моральною волею, обіймає певну життєву та громадянську позицію. Самостійна суб'єктивність особистості, її спілкування постійно і спонтанно проявляються у повсякденних життєвих відносинах як природна потреба. Одночасно у сім'ї, у шкільному колективі вона (особистість) залучається до педагогічного цілеспрямованого та організованого спілкування – взаємодії, поєднання спонтанного та організованого спілкування створює в особистості потяг та здібність до свідомої самостійної взаємодії із світом. Створює основу для формування у неї культури спілкування.

Поняття культури спілкування включає: освіченість, духовне багатство, сформоване мислення, здатність осмислити явища в різних областях життя, багатство форм, типів, способів спілкування та його емоційно-естетичні модифікації і ґрунтовну моральну основу, взаємодовіру суб'єктів спілкування. Наслідками такого спілкування є засвоєння істини, стимулювання діяльності, її чіткої організації. Культура спілкування складається та удосконалюється як органічно взаємопов'язана культура вихованців і педагогів.

Основою будь-якого спілкування є зміст діяльності та взаємодії у педагогічному спілкуванні, що становить основу навчально-виховного процесу. Його складають різноманітні форми суспільно ціннісної та значимої діяльності особистості, які визначають її спрямованість, інтерес до громадського життя, до інших людей, до самої себе, формують мислення, характер і тип спілкування.

Такими формами насамперед є навчальна, трудова, виробнича, суспільно корисна та суспільно-організаторська діяльність. Це сфера прямого та опосередкованого залучення особистості до суспільного життя. В процесі інтенсивних організованих педагогічних стосунків і діяльності спілкування набуває мислених форм, формується постійна готовність до активної творчої діяльності, аналізу, здатність до нестандартних рішень.

Існує ще одна група видів діяльності, що належить в основному до інтимної сфери людського життя, надає спілкуванню емоційно-довірливого характеру. Йдеться про діяльність та спілкування, які народжені дружбою, зацікавленою взаємодією, любов'ю, симпатією, родинними стосунками, що включають обмін інформацією, родинно-колективною думкою, взаємодопомогу та кодекс поведінки.

Отже, внаслідок педагогічно організованого спілкування особистості в усіх сферах життя та діяльності вона пізнає інших людей, відтворює у своїй свідомості якості та чесноти людей, з якими спілкується. Усвідомлюючи реакції своїх товаришів, дорослих людей на свою поведінку, форми та способи спілкування, індивід пізнає самого себе. Це дає йому можливість порівнювати власні уявлення про себе з уявленнями про нього інших людей.

Великого значення набуває форма психологічного, естетичного, етичного оформлення діалогу спілкування. У виховне спілкування з вихованцями вступає лише той педагог, який уміє створювати атмосферу довіри, викликати до себе симпатію, довіру. Принципове значення організованого педагогічного спілкування полягає в тому, що лише через нього та з його допомогою досягається реалізація технологічних систем виховання та навчання, змісту педагогічного процесу. Критерієм ефективності педагогічного спілкування є, зрештою, якість знань та вихованості учнів, їх прагнення до самовдосконалення [10].

Специфіка педагогічного спілкування полягає в тому, що в процесі його реалізації здійснюється комплексний вплив педагога на вихованців для

забезпечення ефективності навчально-виховного процесу та розвитку учнів. Через спілкування відбувається передача досвіду поколінь новому поколінню.

Сьогодні проявляються тенденції до зміни функціональної структури дії педагога на вихованця. Якщо впродовж всієї історії людства в ній переважав інформативний аспект, то нині розвиток засобів масової комунікації призводить до втрат позиції лідера як джерела носія нової інформації. У школі вчитель повинен бути провідником у світі знань, навчати жити у нашому складному світі. У вузах інформаційна функція викладача поки що зберігається на досить високому рівні, однак з появою нових поколінь підручників, використанням сучасних комп'ютерних технологій навчання спілкування з викладачем також змінюватиметься. Активізується функція передачі студенту навичок самоконтролю, самоорганізації, самооцінки. Від викладача студент зможе отримати допомогу щодо життєвого та професійного самовизначення, у пошуках власного стилю діяльності, вирішенні особистих проблем.

Практика свідчить, що виховання творчої особистості вчителя неможливе без засвоєння теоретичних основ дисциплін психолого-педагогічного циклу, які сприяють формуванню у студентів навичок, необхідних для вирішення професійних задач. Справжній вчитель працює не за шаблоном, а використовує у своїй діяльності досягнення сучасної педагогічної науки. Для успішного управління педагогічним процесом можна навчити студентів перетворювати педагогічну теорію на інструмент своєї педагогічної діяльності, тобто осмислити практику, бачити перспективу використання психолого-педагогічних знань у конкретних ситуаціях.

Особливістю навчально-виховного процесу в педагогічному вузі є організація спеціальної підготовки з метою адаптації студентів до розумових, емоційних, фізичних, моральних перевантажень, які є характерними для педагогічної діяльності. Шкільна практика підтверджує наявність у випускників педагогічних вузів проблем психологічного порядку, які виникають через неузгодженість образу “моделі” професійної діяльності, сформованої у їхній свідомості за період навчання у вузі, з тією реальною

обстановкою, в якій вони починають свою трудову педагогічну діяльність. Ось чому зміст навчальної роботи, особливо з педагогічних дисциплін, повинен максимально наближуватися до шкільної практики, що забезпечуватиме розвиток у студентів бажання актуалізувати знання для рішення професійних задач, переборювати консервативність мислення, формувати педагогічну техніку, озброїть їх прогресивними формами та методами співробітництва з школярами.

В основу організації процесу навчання слід покласти діяльність студентів. Необхідно пам'ятати, що якості особистості розвиваються лише за умови активної взаємодії з оточуючим середовищем і формують складні "ансамблі". Такі "ансамблі" знаходяться у прямій залежності від змісту діяльності суб'єкта, яка реалізує його ставлення до дійсності, і підпорядковується її об'єктивним властивостям.

Перебудова навчального процесу з урахуванням закономірностей процесів мислення у студентів, моделювання ситуації вимагає від них активних дій в умовах професійного вибору.

Пошук виходу з таких ситуацій сприятиме з'ясуванню соціальної значимості вчительської праці, формуванню позитивного ставлення і творчого підходу до виконання професійних обов'язків, розвитку активної професійної позиції майбутніх педагогів [6].

Реалізація вихідних педагогічних функцій завжди залежить від конкретних умов навчально-виховної роботи. Сукупність подібних умов, що склалися на даний момент, формує педагогічну ситуацію. Педагогічна ситуація складається з умов, які є характерними для взаємодії вчителя та учня, і може виступати як нормальна і конфліктна, епізодична і тривала, типова і нетипова, передбачувана і непередбачувана. У процесі професійного становлення майбутнього вчителя важливо забезпечити навички поведінки в умовах, в яких він може опинитися в різноманітних педагогічних ситуаціях, та розуміння необхідності пошуку виходу з них шляхом прийняття оптимального рішення. Як доводить практика, молодий вчитель, як правило, зорієнтований на поточні

справи, а не на перспективу виховання та розвитку учнівської молоді. Вчитель повинен вміти реагувати на ситуації, які постійно виникають в шкільному житті, коли він опиняється у скрутному становищі, коли йому необхідно прийняти правильне рішення або знайти з нього вихід, а тим більше прогнозувати або провокуватиме складні ситуації у педагогічних цілях.

Лише із накопиченням практичного досвіду вчитель починає виділяти певні стрижневі ідеї, спрямовані на організацію рішення різноманітних задач. Нерідко він “відкриває” для себе загальні педагогічні принципи, які начебто опановані у педагогічному вузі. Відтоді в них вкладається глибший особистий зміст, і вчитель починає точніше передбачати наслідки своїх дій. Він цілеспрямовано створює необхідні йому ситуації, “випереджає” хід подій і намагається використовувати ситуації, що виникають, у виховних цілях.

Стихійність у діях вчителя-початківця пояснюється тим, що студенти в період навчання у педагогічному вузі отримують переважно теоретичні знання, відірвані від педагогічної практики. Академізм у професійній підготовці майбутніх фахівців значно ускладнює їхню адаптацію до професійної діяльності. Непідготовленість вчителя до дій у конкретних ситуаціях породжує почуття невпевненості у своїй поведінці, стійку незадоволеність своєю професією, перевтому, знижує інтерес до роботи з учнями [12].

Вчитель завжди діє у конкретних ситуаціях, тому важливо ще у вузі навчити його аналізувати ситуацію, виділяти ключові ідеї, що покладені в основу пошуку їх вирішення, проробляти конструктивні схеми і варіанти практичних рішень.

Створення в навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи ситуацій, що моделюють майбутню професійну діяльність студентів, забезпечує їхню готовність до оптимальної взаємодії з учнями. Вона полягає в умінні прогнозувати виховні ситуації, а також ефективно використовувати їх арсенал для розвитку особистості учня.

До формування комунікативних вмінь та навичок, розвитку здібності розуміти своїх вихованців, поваги до них і висунення до них об’єктивних

вимог, включення їх (учнів) в активну діяльність, в якій кожен школяр може вдосконалюватися в особистісному плані, учитель буде готовий лише в тому випадку, якщо в процесі навчання у педагогічному вузі він буде програвати різні ситуації, що є типовими для шкільної практики. Великі виховні можливості мають ділові ігри, комунікативний тренінг, драматизація навчально-виховного процесу, дидактичні ігри, педагогічні та психологічні замальовки. їхнє моделювання у навчальному процесі забезпечить умови для перетворення майбутніх вчителів із об'єкта на суб'єкт педагогічного процесу, а пошук виходу із таких ситуацій та нестандартний підхід до їхньої реалізації сприятиме розвитку важливих професійних якостей особистості, її творчого потенціалу.

Моделювання професійних ситуацій дозволяє виявити та закріпити у майбутніх педагогів такі якості, які не визначаються тривалістю, стажем роботи, а вимагають спеціальної підготовки. Соціологічні дослідження показують, що окремі фрагменти професійного становлення особистості не залежать від часу і терміну виконання професійних функцій. Так, деякі вчителі, що мають стаж роботи в школі до 5 років, стверджують, що за цей час удосконалили свої організаційні навички, навчились орієнтуватись у загальній системі шкільного життя, справлятися з проблемами шкільної дисципліни, в тому числі з проблемами встановлення відносин з колегами по роботі. Якісний аналіз діяльності цих педагогів дозволяє стверджувати, що при цьому використовувалися технології активних методів (дискусій, творчих робіт, бесід), залучення учнів до самостійної творчої діяльності, розвиток їхніх здібностей та індивідуальних нахилів [11].

Слід зазначити, що найскладнішою для всіх вчителів у процесі їхньої діяльності є проблема спілкування з школярами. Подолання таких труднощів прямо залежить від професійних переконань, активного сприйняття своєї діяльності, самоусвідомлення, самоствердження, творчого пошуку. Такі якості особистості вчителя не розвиваються на лекціях або семінарських заняттях, де переважають словесні форми навчання.

Моделювання професійних ситуацій під час практичних занять і включення до них студентів сприяє формуванню позитивного ставлення до вчительської професії, підвищенню ступеня емоційно-особистісного залучення до активної діяльності та надбання досвіду вирішення педагогічних проблем.

Саме такі показники, як ставлення до професії, ступінь залучення в практику, діяльність та накопичення творчого досвіду такої діяльності складають важливі компоненти професіоналізму вчителя. В процесі програвання типових ситуацій із шкільної практики, пошук ефективних педагогічних рішень збагачує кругозір майбутнього вчителя, вдосконалює професійно-педагогічні здібності, педагогічну інтуїцію, психологічний зв'язок педагогічної теорії з шкільною практикою.

Моделювання професійних ситуацій на заняттях з педагогіки або психології дозволяє створити такі умови, коли вибір способу рішення досягається шляхом спираючого студента на теоретичні знання, які він отримав у процесі вивчення теоретичних положень цих дисциплін. Пошук виходу із запропонованих завдань-ситуацій формує у студентів потребу спиратися на науковий матеріал, пов'язаний з вирішенням практичних задач педагогічної діяльності; використовувати теорію при виборі оптимальних способів та засобів педагогічного впливу, що є орієнтовною основою професійної поведінки. Однак включення студентів в ситуацію, яка передбачає активну дію в умовах професійного вибору і творчого рішення педагогічних задач, передбачає дотримання деяких вимог, а саме:

- моделювання педагогічних ситуацій повинно відбуватися в певній послідовності, що відповідає логіці формування потреби студентів у педагогічній діяльності;
- моделювання ситуацій має відповідати реально існуючому навчально-виховному процесу з його конкретними задачами;

- пошук виходу із запропонованих ситуацій повинен супроводжуватись активною пізнавальною діяльністю, самостійним мисленням і творчістю у виборі педагогічних засобів і методів впливу на вихованців.

Дотримання викладачами цих вимог дозволяє забезпечити ефективність вивчення педагогічних дисциплін, підняти їх престижність у свідомості студентів, перетворити теоретичні положення, що вивчаються, в інструмент практичних дій майбутніх педагогів, сформувати необхідний для творчого рішення практичних задач рівень професіоналізму у випускників педагогічного вузу. Включення студентів в ситуацію, що моделює їхню майбутню професійну діяльність, дозволяє визначити ступінь їхньої готовності до педагогічної роботи, оскільки такі ситуації дозволяють їм зорієнтуватися, визначити своє ставлення до проблеми, яка розглядається, вибрати оптимальні способи професійних дій, оцінити свій вибір з точки зору педагогічної доцільності та результативності, мотивувати його. Вирішення студентами проблем у ситуації, що створюється на практичних заняттях, свідчить про рівень засвоєння ними теоретичних знань, грамотності педагогічних дій і наявність у них професійних вмінь і навичок [8].

Враховуючи рівень теоретичної підготовки студентів, досвіду, який вони отримують під час педагогічної практики в школі, на практичних заняттях у вузі доцільно використовувати різні методи, а саме: **педагогічні задачі, рольові ситуації, педагогічні замальовки, дискусії, педагогічні ігри.**

Педагогічні задачі

Педагогічні задачі – це результат усвідомлення суб'єктом виховання в певній педагогічній ситуації необхідності виконання професійних дій і прийняття їх до виконання.

Педагогічна задача полягає в оволодінні методикою рішення загальних задач сучасної школи і конкретних проблем, які постійно виникають перед вчителем в його професійній діяльності і сприяють формуванню у нього професійних якостей. Пошук способу рішення педагогічної задачі стимулює переключення уваги студента в процесі навчання із засвоєння теоретичних

знань на їхнє практичне використання. У подібних ситуаціях нестача знань, вмінь, навичок стає очевидною для студента, викликає у нього потребу у самовихованні та самоосвіті. Педагогічні задачі перетворюють нові знання на елемент практики, простою моделлю якою вони є. Засвоюючи певні поняття, теоретичні положення, що пропонуються у вигляді педагогічної задачі, студенти таким чином залучаються до діяльності. Діяльність – найкраща форма пізнання та виховання. У процесі вирішення педагогічних задач здійснюється емоційне сприйняття суттєвих характеристик педагогічної діяльності, формується необхідність у надбанні досвіду, вихованні професійних почуттів – здібності відчувати радість або розчарування, захоплення або роздратування, без яких неможливо ефективно впливати на вихованців. Педагогічні задачі слід використовувати у системі та відповідно до навчальної програми з педагогіки. Свої виховні функції завдання виконує в тому випадку, коли воно пов'язане з конкретним змістом теми, яка вивчається, а її рішення забезпечить студентам вивчення нового матеріалу, дозволить з'ясувати зв'язок між педагогічними фактами і явищами, педагогічною теорією і шкільною практикою. Мета задачі має викликати інтерес у студентів, спонукати до пошуку правильного рішення.

- Виховна та пізнавальна роль педагогічних задач буде ефективною за умови стійкого засвоєння студентами алгоритму їхнього рішення, головними компонентами якого є: аналіз мікросередовища, в якому відбувається дія, подія або явище;
- перенесення фактів, що подаються в задачі, на мову педагогічних категорій;
- виявлення суперечностей, джерела розвитку події, які аналізуються, дії, явища;
- аналіз педагогічних категорій, наявних в умові задачі;
- висування гіпотези;

- визначення педагогічних впливів на досягнення накреслених цілей і результатів навчання та виховання, аналіз помилок, яких припускаються в цій педагогічній ситуації, виділення положень педагогічної теорії, використання яких найбільше відповідає ситуації;
- визначення форм, методів, засобів, які можуть бути використані в конкретній ситуації з метою отримання позитивних результатів;
- висновки та оцінка задачі з точки зору її типовості для педагогічної діяльності [4].

При вирішенні педагогічних задач неможливо обмежуватися лише запам'ятовуванням основних методичних рецептів. Виховний чинник полягає в пошуку правильної відповіді, в міркуваннях студентів, які шукають вихід із запропонованої ситуації. При цьому вони вчаться міркувати, формують свій погляд і професійний стиль, почуття власної відповідальності за прийняті рішення.

Рольові ситуації

Рольові ситуації “студент-вчитель”, “група-клас” дозволяють майбутньому вчителю набути досвіду поведінки в обстановці, наближеної до професійно-педагогічної діяльності. Їхня мета – з'ясувати характер педагогічних дій студентів в запропонованій ситуації-вправі. В основу рольової ситуації покладено принцип рольової перспективи, яка пропонує створити для кожного студента можливість проявити себе в новій, складній і відповідальній ролі. Зміст ролі, її функціональні характеристики мають важливе значення для формування професійної позиції майбутнього педагога, розвитку професійно значимих якостей його особистості.

Рольові ситуації не потребують особливої підготовки. Наприклад, студент виступає в ролі вчителя. Йому дозволяють самому визначити вік учнів, клас, предмет, тему уроку. Виконуючи роль вчителя, він (студент) використовує лише той запас знань, вмінь, якими він володіє. Рольові ситуації передбачають цілу систему вправ із педагогічної практики і етики. Програючи ситуації на

практичних заняттях з педагогіки, виконуючи різні ситуації-вправи, студенти переконуються в існуванні залежності між результативністю дій вчителя та рівнем сформованості у нього педагогічної культури, етики і техніки.

Слід зазначити, що рольові ситуації використовуються в системі з іншими методами і в такий спосіб забезпечують включення в навчальний процес всіх сфер особистості студента: емоційної, інтелектуальної та поведінки. Рольові ситуації забезпечують умови не лише для міжособистісного спілкування на заняттях, а й для виконання студентами в процесі програвання ролі педагогічних дій, формування у них умінь прогнозувати, бачити результати своїх дій, повірити у власні можливості та педагогічні здібності.

Рольова ситуація закінчується обговоренням, аналізом і самоаналізом. Всі учасники повинні висловити свою думку з приводу того, що відбувалося, наскільки їм імпонувала роль, які труднощі виникли при її виконанні, який результат отримали і чому саме такий, які почуття ця ситуація викликала у всіх учасників рольової ситуації [12].

Педагогічні замальовки

Педагогічні замальовки – це словесне описання внутрішнього світу, конфліктів, педагогічних ситуацій, визначення і виділення у них найсуттєвішого. Цей метод використовується в діагностичних і методичних цілях, на практичних заняттях, як правило, практикують замальовки на тему: “Мій перший урок”, “Перші самостійні кроки в моїй педагогічній практиці”, “Я та мої учні на класній годині”, “Конфліктна ситуація на уроці”, “Я і важкий підліток”, “Мої уявлення щодо мого спілкування з вчителями свого класу”, “Моя перша зустріч з батьками мого класу”, “Відкритий урок”.

Ця форма сприяє самопізнанню, прояву індивідуального в осмисленні педагогічного процесу. Вона розвиває педагогічну спостережливість та уявлення майбутнього вчителя. Аналіз педагогічних замальовок на заняттях впливає на формування у студентів вміння висловлювати свої почуття, емоції, брати на себе відповідальність за самостійне розв’язання педагогічних проблем.

Педагогічні ігри

З метою підвищення пізнавального та виховного потенціалу занять з педагогіки у вузівській практиці останнім часом використовують педагогічні ігри.

Педагогічні ігри – це імітація педагогічної діяльності в тих чи інших ситуаціях, що моделюють навчально-виховний процес на заняттях або позакласній роботі. Учасники гри або виконують певні ролі (вчителя-предметника, класного керівника, батька, учня та ін.), або виступають як глядачі, споглядачі, рефері, що оцінюють дії тих, хто виконує певну роль.

У педагогічних ситуаціях, що обумовлені правилами гри, студенти опиняються в умовах, коли вони повинні виконувати певні функції. Залежно від навчальної ситуації, студенти мають усвідомити наявну ситуацію і визначити свої дії. Беручи участь в педагогічній грі, студенти активізують теоретичні знання, які отримали при вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу, свій життєвий досвід, привчаються мислити, аналізувати та оцінювати свої дії, формують вміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, теоретично обґрунтовувати свої дії, розуміти сутність діяльності вчителя та учня.

Використовуючи педагогічні ігри в навчальному процесі, викладач педагогічного вузу успішно вирішує проблеми навчально-виховного процесу, а саме:

- формує професійно-педагогічний світогляд студентів;
- розвиває педагогічне мислення;
- культивує соціально ціннісні якості, професійні звички та норми поведінки;
- виховує стійкий інтерес до професії в єдності з активізацією суспільної та пізнавальної діяльності, готовність відповідально виконувати свої педагогічні обов'язки.

Виховний ефект творчих ігор, які використовуються на практичних заняттях з педагогіки, залежить від підготовки і методичної грамотності їх проведення.

Важливе місце у вихованні майбутньої генерації займає особистість педагога-вихователя. Отже, педагогічні вузи повинні готувати для школи не лише вчителя-предметника, але й справжнього вихователя.

Зупинимося на детальнішому аналізі функцій, які покладено на вчителя-вихователя сучасною школою. Коли ми говоримо про функції вихователя, то передусім виходимо з інтересів, потреб, сподівань самих

школярів. Зміст роботи вчителя-вихователя визначає широкий різноманітний і складний спектр його виховної діяльності. Звідси висновок: вихователь має володіти особливими знаннями, уміннями та навичками.

Професійні здібності вчителя-вихователя можна класифікувати за кількома групами – рефлексивно-аналітичні, організаторські та комунікативні.

До рефлексивно-аналітичних здібностей належить аналіз власної діяльності, помилок і невдач. З одного боку, розуміння своїх сильних та слабких сторін для самовдосконалення й раціонального планування роботи, уміння передбачати наслідки діяльності, спрямованої на формування оптимального педагогічного клімату. З другого боку, вихователь повинен володіти методами діагностики становища особистості в колективі: шляхом спостереження й аналізу оцінювати рівень індивідуального розвитку учня та умови сімейного виховання, вплив позашкільного товариського середовища на учня; вчити учня аналізувати своє життя. Дослідження показали необхідність оволодіння вчителем-вихователем психолого-педагогічною діагностикою вивчення дитини, навколишнього середовища, способами кваліфікованого педагогічного реагування в складних ситуаціях, захисту дітей. Організаторська діяльність вихователя передбачає вміння ставити перед собою та своїми вихованцями мету, яка дасть очікуваний результат: створювати позитивну установку на індивідуальну або групову діяльність класу, використовувати різні методи й стимулювання (заохочення, можливість індивідуальної

самореалізації та ін.); забезпечувати побутові умови й схематичну сферу, на яких відбувається життя дитини в сім'ї та школі. Важливий аспект організаторської діяльності – координація зусиль сім'ї, вчителів-предметників, шкільного психолога, позашкільних педагогів-медиків та інших учасників виховання підростаючого покоління.

Комунікативні здібності класного керівника повинні бути спрямовані на встановлення контакту та взаєморозуміння з кожною окремою дитиною. Передбачається, що підхід до дитини має здійснюватися з оптимістичних гуманістичних позицій, віри в її можливості, бажання зрозуміти, підтримати й захистити її. Необхідно володіти вміннями коригувати міжособистісні стосунки дітей, бути справедливим арбітром у розв'язанні конфліктів; допомагати взаєморозумінню вчителів-предметників з учнями класу; встановлювати дружні стосунки між учнями свого класу і паралельних, молодших та старших класів, досягати взаєморозуміння з батьками. Вчитель-вихователь повинен володіти комунікативною культурою – здатністю і вміннями об'єктивно сприймати оточуючих, знаходити адекватні стиль і тон спілкування, емоційно відгукуватися на переживання інших людей, володіти розвиненою рефлексією (самоаналізом), вільно володіти мовою, тобто образно й правильно висловлювати свої думки.

Важливим для класного керівника є вміння проводити педагогічні зібрання, індивідуальні бесіди з учнями та батьками з проблем виховання й розвитку особистості школяра; класні збори – з метою педагогічної освіти батьківської громадськості; взаємодіяти з методичним кабінетом відділу освіти з проблем виховання, заступниками директора з навчальної та виховної роботи, директором школи.

Комунікативна доброзичливість класного керівника – найважливіша умова створення оптимального педагогічного клімату в шкільному колективі та передумова співробітництва з класом та іншими суб'єктами навчання. Найважливіша функція виховання – увійти до сфери спілкування учнів, зрозуміти місце кожного в ній, навчитися коригувати стосунки між учнями [9].

Усі сфери діяльності вихователя повинна пронизувати ідея духовності на фундаменті загальнолюдських цінностей – добра, справедливості, милосердя та ін. Говорячи про загальнолюдські норми моралі, маємо передусім на увазі категорію добра, як його розуміє весь цивілізований світ.

Опанування загальнолюдських цінностей відбувається на уроках, в позашкільний час, коли формуються розумові, моральні, художні, фізичні, комунікативні здібності. Це цінності людського життя, зазіхати на які ніхто не має права. Далі – схилення перед людиною, котра дала життя – боготворіння матері. Цінності, на яких формується гідність людини, прагнення до свободи, її патріотизм і громадянськість – це рідна земля, дім, сім'я, школа. До загальнолюдських цінностей належить і навколишня природа, і продукти людської праці, і культурні надбання різних народів й націй. Ці стрижневі орієнтації повинні стати регуляторами норм спілкування між людьми, критеріями оцінювання людських вчинків.

Планування діяльності вчителя-вихователя

Існують певні організаційно-педагогічні умови планування виховної роботи, до яких належать:

- осмислення та усвідомлення соціального замовлення тих основних вимог, які висуває перед школою час, тобто виховання громадянина нової незалежної держави, діяльної, творчої, фізично здорової, працелюбної, порядної, чесною, гуманною, повноцінної особистості;
- врахування специфічних умов навчального закладу, рівень активності та самостійності учнів в громадсько значущій діяльності. Щоб скласти конкретний план виховної роботи необхідно добре знати склад учнів класу, їхні сильні та слабкі сторони, прагнення і можливості, сімейні обставини. Тому перед складанням плану слід переглянути особові справи учнів, класний журнал, характеристики, вивчати думку батьків, учнів.

Важливо також, щоб план виховної роботи з класом був реальним, конкретним, визначав систему заходів, що може бути забезпечена матеріально, організаційно та методично.

У процесі роботи до плану можуть вноситися необхідні доповнення та зміни. Виконання цих умов сприятиме творчому характеру планування в конкретному класному колективі, перетворенню розробки перспективного плану на засіб удосконалення виховного процесу.

Організаційні заходи, зміст і форми виховної роботи вчитель може спрямовувати відповідно до вимог національної програми “Освіта”, а саме:

- на формування національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати для розквіту держави, готовності її захистити;
- на забезпечення духовного взаємозв’язку поколінь, виховання поваги до батьків, жінки матері, культури та історії рідного народу;
- на формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою як могутнім чинником становлення громадянина України;
- на прищеплення шанобливого ставлення до релігії, звичаїв, традицій усіх етносів, що населяють Україну;
- на виховання духовної культури особистості, створення умов для вільного вибору нею своє громадянської позиції;
- на утвердження на національному ґрунті принципів загальнолюдської моралі, формування морально-етичних якостей;
- на формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;
- на забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей та молоді, охорони і зміцнення їхнього здоров’я;

- на виховання поваги до Конституції, законів України, національної символіки;
- на формування глибокого усвідомлення та взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадською відповідальністю;
- на забезпечення високої художньо-естетичної освіченості особистості, формування у підростаючого покоління інформаційної культури, погляду на книгу та інші види інформації як на важливий засіб розвитку й самореалізації особистості;
- на формування економічної культури людини, гармонії її відносин з природою;
- на розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їхньої самореалізації;
- на формування у дітей та молоді уміння міжособистісного спілкування та вироблення в них механізмів психологічної адаптації до життя за умов ринкових відносин [6].

Значне місце в плані вчителя-вихователя мають посідати заходи, спрямовані на посилення індивідуальної роботи з учнями, яких особливо важко виховувати, і розширення взаємозв'язків з учителями-предметниками, керівниками гуртків, вихователями груп подовженого дня, розвиток та взаємодію з органами шкільного самоврядування.

Складовою плану класного керівника буде також розділ, в якому відбито заходи, спрямовані на підвищення педагогічної культури батьків, розширення зв'язків з сім'єю та громадськістю. Слід пам'ятати, що уніфікованого плану не існує і не може бути. Він складається з урахуванням згуртованості та можливостей розвитку учнівського колективу, можливостей класного керівника, педагогічного колективу, громадського оточення, мікроструктури району та багатьох інших факторів.

Отже, формування оптимального педагогічного клімату в шкільному колективі залежить від багатьох факторів, які ми намагались з'ясувати в цьому посібнику. Оптимальний педагогічний клімат в школі – це основа для громадянського виховання майбутнього покоління. Громадянське виховання сприятиме формуванню у школярів загальнолюдських і загальногромадянських політичних цінностей, орієнтації на відродження суспільства, озброїть школярів вміннями політичного діалогу, закладе основи політичної культури, ораторського та організаторського мистецтва, ясного викладу думок, стимулюватиме прагнення до практичної участі в самоуправлінні та самоврядуванні [6].

Література

1. Бородин Ф. М. Внимание: Конфликт! / Ф. М. Бородин, Н. М. Коряк. – Новосибирск, 1981.
2. Вишнякова Н. Ф. Креативная акмеологи: Психология развития творческой личности взрослого человека / Н. Ф. Вишнякова. – Минск, 1998.
3. Злобина Е. Г. Общение как фактор развития личности / Е. Г. Злобина. – К., 1991.
4. Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода / А. Т. Ішмуратова. – К., 1996.
5. Коротов В. М. Общая методика учебно-воспитательного процесса / В. М. Коротов. – М., 1993.
6. Лихачев Б. Т. Воспитательные аспекты обучения / Б. Т. Лихачев. – М., 1998
7. Лихачев Б. Т. Теория эстетического воспитания / Б. Т. Лихачев. – М., 1985
8. Масюта М. Є. Культура життєвியвів особистості: мислення, праця, побут, сім'я / М. Є. Масюта. – К., 1999.
9. Парыгин Б. Д. Социально-психологический климат коллектива / Б. Д. Парыгин. – Л., 1991.
10. Семиченко В. А. Психология общения / В. А. Семиченко. – К., 1998.

11. Хамблин Д. Формирование учебных навыков / Д. Хамблин. – М., 1986.
12. Шуркова Н. Е. Вы стали классным руководителем / Н. Е. Шуркова. М., 1986.

Лещенко І.Т.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Нині людство переживає черговий етап технологічного поступу – становлення інформаційного суспільства, яке відрізняється від суспільства, в якому домінують індустріальні технології, насамперед тим, що всі галузі, пов'язані з виробництвом інформації, знань, з інформаційними послугами, розвиваються прискореними темпами. Йдеться про розгортання глобальної інформаційної індустрії, яка переживає період технологічної конвергенції, організаційних перемешувань, законодавчої лібералізації, зростання ролі знань та інформації в економічному розвитку, виникнення нових форм „електронної” демократії, структурні зрушення в зайнятості населення тощо. Специфіка нового етапу технологічного розвитку полягає в тому, що всі ці зміни відбуваються на принципово нових наукових підходах, в історично стислі терміни, на очах одного покоління. Фактично протягом останніх 40 років повністю сформувалися умови для широкомасштабного переходу до інформаційного суспільства. Звичайно, не скрізь у світі вони ще проявилися повною мірою, не всі країни пройшли необхідні „підготовчі” етапи розвитку. Але глобалізація економічного і політичного життя, зняття ідеологічних бар'єрів, стрімкий технологічний прогрес прискорюють час, відведений державам для формування модернізаційної політики, яка дозволяє безконфліктно і з користю для себе перейти на новий щабель розвитку – до постіндустріального, інформаційного суспільства [1, с. 38].